

N:o 186.

Af herr **N. Linder**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om modersmålets upptagande bland ämnena i den muntliga mogenhetspröfningen vid de högre allmänna läroverken.

Vid 1874 års riksdag väckte herr J. Andersson från Östergötland inom denna kammare en motion (n:o 55), hvori han på anförda skäl föreslog, "att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t tacktes, med ändring i 8 § af nu gällande stadga angående afgangsexamen vid rikets högre elementarläroverk, påbjuda modersmålets upptagande bland de kunskaps-grenar, som det muntliga förhöret i nämnda examen skall omfatta."

Efter ett långt och synnerligen lifligt meningsutbyte blef denna motion utan votering bifallen af Andra Kammaren, hvaremot Första Kammaren, efter en kortare diskussion, utan votering afslog densamma. Sistnämnda beslut tyckes hafva i väsentlig mån grundat sig på en mening, som förut hade gjort sig gällande i de båda tillfälliga utskott, af hvilka motionen erhöi sin förberedande behandling, nemligen den att "då, uppå Kongl. Maj:ts nådiga framställning, frågan om genomgripande förändringar i undervisningen så nyligen som vid sistförflutna riksdag utgjorde föremål för Riksdagens behandling och, i anledning af de då fattade beslut, några åtgärder redan blifvit af Kongl. Maj:t vidtagna och andra förberedade, det icke vore lämpligt att nu å nyo upptaga samma fråga och genom underdånig skrifvelse söka åstadkomma rubbning uti en redan till en del i verkställighet satt undervisningsplan, hvilken rubbning, om den ock endast afser en särskild punkt, Bih. till Riksd. Prot. 1892. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 42 Häft. (N:o 186.) 1

likväl rör en sådan, som på hela planen utöfvar ett omisskänneligt inflytande.“

Under öfverläggningen rörande detta ämne förklarade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, att han var ”i principen alldeles ense med motionären“. Enligt hans öfvertygelse vore likväl den af motionären påyrkade förändringen ej på sin rätta plats förrän efter 6 år. Men om den anordning af elementarläroverken, hvilken då var påbörjad, komme att nå ett lyckligt slut, och om *hela* den muntliga examen samtidigt förändrades, ”så har jag“, yttrade samme minister vidare, ”för min del så mycket mindre emot att svenskan då ingår i densamma, som detta läroämne enligt min mening, till följd af dess betydelse *för oss*, måste der intaga det främsta rummet.“

1874 års läroverkskomité uttalade *enhälligt* den åsigten, att den muntliga delen af mogenhetspröfningen ”bör omfatta samtliga de i läroverkets högsta klass å vederbörande linie och afdelning förekommande ämnena, sålunda äfven *modersmålet*, hvilket hittills ensamt varit från nämnda pröfning uteslutet.“ (Se sid. 26 och 101 i nämnda komités förslag.)

På den långa tid, som derefter förflutit, har emellertid ingenting gjorts till förbättrande af svenska språkets ofördelaktiga undantagsställning i mogenhetspröfningen, och i det af senaste läroverkskomité utarbetade skolstadgeförslaget, hvilket nyligen här utlemnats till ledamöter af Riksdagen, hemställes — i sammanhang med förslag till betydliga förändringar i sättet för nämnda pröfning — att såväl tyska språket som naturalhistoria, men *icke* svenska språket, må upptagas i den muntliga delen af mogenhetspröfningen. (Se sid. 21, 22, 121—123 i sistnämnda komités förslag till stadga för rikets allmänna läroverk [jemte grunder för särskilda paragrafer i komiterades förslag]).

Enligt utdrag af protokollet öfver ecklesiastikärenden, hållet inför H. K. H. Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 13 januari 1892 (se statsverkspropositionen till innevarande års Riksdag, åttonde hufvudtiteln, sid. 51) är nuvarande statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet ”beredd att för Kongl. Maj:t framlägga nämnda förslag till fastställelse, med de mindre väsentliga ändringar, som af vederbörande myndigheters anmärkningar deremot kunna föranledas“.

Under de förhållanden, hvilka här i korthet vidrörts, anser jag nödvändigt, att frågan om svenska språkets ställning i mogenhetsexamina å nyo kommer under Riksdagens pröfning.

De hufvudskäl, som för 18 år sedan — dels af förutnämnde motionär, dels af flere talare inom kamrarna — androgos till stöd för motionen,

ega enligt min öfvertygelse ännu allt jemt sin fulla giltighet. Af hvad som efter den tiden skett på skolorganisationens område synes mig ingenting vara egnadt att minska deras antal eller kraft; men väl har åtskilligt inträffat, som gör det i motionen omtalade behovet ännu mer tvingande. Och genom en omsorgsfull pröfning af de hittills framförda motskälerna har jag icke funnit ett enda, som tyckes mig förtjena synnerligt afseende.

Redan i och för sig måste det ju förefalla besynnerligt, att i vårt land, och så vidt mig är bekant blott der, modersmålet är det enda af skolans läroämnen, som icke får vara med vid det muntliga förhöret i mogenhetspröfningen. Tyska språket och naturalhistoria ingå visserligen för närvarande icke i den egentliga mogenhetsexamen, enär undervisningen i dessa ämnen afslutas redan i sjetten klassen; men i båda dessa kunskapsgrenar måste lärjungarna undergå särskildt förhör, hvaröfver utfärdas särskilda betyg, hvilka i mogenhetspröfningen "gälla som betyg."

Det kan under sådana omständigheter icke med framgång förnekas, att nu gällande stadga för mogenhetspröfningen innehåller en visserligen indirekt, men ej derför mindre tydlig fingervisning åt de studerande i våra allmänna läroverks högre afdelningar att, afräknadt öfningarna i uppsatsförfattande, mindre vinnlägga sig om modersmålet än om skolans öfriga läroämnen. Bland de många bevis, som jag skulle kunna förebringa till stöd för den öfvertygelsen, att nämnda lagbestämmelse haft en för modersmålet skadlig inverkan på skolynglingars studiearbete, må här åtminstone ett anföras. — Jag väljer ett yttrande, som den 17 mars 1874 i denna kammare fälles af en för ungdomens uppfostran nitälskande och i vårt undervisningsväsende särdeles väl förfaren man. "Hvad nu beträffar lärjungarna sjelfva", sade ifrågavarande talare, "så kan jag icke neka, att jag af lärjungar från olika läroverk hört bekräftas den sanningen, att så länge ett läroämne ännu icke fått en fullt berättigad plats i den muntliga afgangsexamen, så blir det äfven under skoltiden af lärjungen något negligeradt; han eignar deråt icke tillbörlig uppmärksamhet, utan det blir lätt slarv och flärd, hvaremot han tvingas att egna allvarlig flit åt sådana ämnen, om hvilka han vet, att de skola förekomma i det slutliga förhöret." Ett vittnesbörd af samma hufvudinnehåll framlades under samma riksdag i Första Kammaren af en annan mycket framstående skolman.

I sjelfva verket har man ingen rätt att undra på, om i synnerhet mindre rikt begåfvade lärjungar i skolans högre afdelningar hufvudsakligen egna sitt studiearbete åt de ämnen, hvarpå utgången af mogenhetsexamen företrädesvis beror.

För de lärjungar, som under skoltiden allvarligt beflita sig om att vinna grundliga insigter i modersmålet, innebär nuvarande anordning derjemte en orättvisa, enär deras examensbetyg i andra ämnen naturligtvis blifva sämre, i samma mån som de egnat mera tid och intresse åt nu ifrågasvarande kunskapsgrän. Men dermed följa för många studerande äfven andra olägenheter, hvilkas betydelse ej må underskattas, exempelvis svagare kompetens för erhållande af stipendier och minskning i den tillfredsställelse, hvarmed de uppvisa sitt studentbref för dem, som de helst vilja bereda glädje.

Att skickliga och nitiska lärare i modersmålet icke kunna vara belåtna med nu gällande examensstadga, det behöfver endast påpekas.

Enligt § 8 i nu gällande stadga angående afgangsexamen bör den muntliga delen af denna examen »afse att utröna icke blott måttet af lärjungens kunskaper i de särskilda ämnena, utan äfven och förnämligast halten af den bildning han derigenom tillägnat sig.» Nu har svenska språket ingen plats i den muntliga examen. Ensamt genom det svenska skrifprovet kan naturligtvis icke utrönas vare sig måttet eller halten af en abiturients insigter i modersmålet. Detta prof är ingen tillräcklig och framför alltingen rättvis måttstock för bedömande af examinandens insigter i denna kunskapsgrän. Men just deri, att, hvad examen i detta ämne vidkommer, uppsatsen är allt och kunskaperna i det mesta af hvad som under lärotimmarna i modersmålet genomgåtts betyder intet, ligger enligt min öfvertygelse både en orättvisa och en källa till vådor för ämnet i dess helhet.

En annan olägenhet vid den nu bestående anordningen är, att undervisningen i modersmålet på ett betänkligt sätt undandrager sig en del af den kontroll, som utöfvas på skolornas verksamhet. Och likväl är detta undervisningsämne minst lika mycket som hvarje annat i behof af alla de hjälpmedel, som kunna främja undervisningen deri.

Mig synes derjemte uppenbart, att nämnda stadgande ofta haft ett mer eller mindre ofördelaktigt inflytande äfven i andra fall, t. ex. vid bestämmande af kompetensvillkor för erhållande af lärareplatser i modersmålet och dymedelst på sjelfva tillsättningarna samt vid anordnandet af undervisningen i nordiska språk vid universiteten.

Mot förslaget om svenska språkets upptagande i den muntliga delen af mogenhetspröfningen gjordes 1874 ett inkast, som under en viss förutsättning förtjenade att allvarligen behjertas, nemligen att genom tillkomsten af ett nytt ämne dels tiden för den muntliga examen skulle blifva allt för kort och »förhöret i sin helhet taga sig ännu obetydligare ut, än som nu är förhållandet», dels att de för ynglingarna redan förut svåra examensdagarna

skulle ytterligare försvåras. Men på detta inkast svarades genast, att man ju mycket väl kunde utestänga alla ämnena skiftevis, ett eller två i sänder. Den sålunda påpekade utvägen är till en viss grad följd i båda de senaste skollagsförslagen (af 1874 och 1891), i det förra på det sättet, att censorerna skulle »ega att vid hvarje särskildt tillfälle efter omständigheterna utesluta ett eller flera bland läroämnena» från den muntliga pröfningen; i det senare så, att vederbörande censor »må kunna vid hvarje särskildt tillfälle utesluta högst två af följande läroämnen, nemligen å latinlinien A: kristendom, matematik och naturalhistoria, å latinlinien B: kristendom, tyska, engelska och naturalhistoria, och å reallinien: kristendom, tyska, naturalhistoria och kemi. Mig synes det vara klart, att nyssnämnda invändningar förlorat sin kraft, i samma ögonblick någotdera af de förslag, för hvilka nu redogjorts, upphöjes till lag.

Åtskilliga andra påminnelser hafva gjorts mot yrkandena på att svenska språket må upptagas såsom ämne i den muntliga pröfningen vid afgangsexamen; men jag anser mig så mycket mindre böra här upptaga dem till granskning, som de enligt min öfvertygelse antingen aldrig varit förtjenta af något bemötande eller, om de en gång haft ett visst berättigande, numera ej ega något sådant.

Till tjänst för dem, som önska vinna närmare kännedom om menings-skiljaktigheterna i nu ifrågavarande ämne, tar jag mig friheten att särskildt påpeka dithörande diskussioner i Andra Kammaren den 17 mars 1874 och i Första Kammaren den 13 maj samma år, vidare »grunderna» vid det af 1874 års läroverkskomité utarbetade förslaget till skolstadga äfvensom diskussionerna vid åttonde och nionde allmänna svenska läraremötena, i Jönköping 1875 och i Gefle 1879. (Se mötesberättelserna sid. resp. 105—110 och 102—115).

På grund af hvad ofvan blifvit anfördt tillåter jag mig värdsamt hemställa,

att Riksdagen må i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Majt täcktes påbjuda modersmålets upptagande bland ämnena i den muntliga delen af mogenhetspröfningen vid Sveriges högre allmänna läroverk.

Stockholm den 11 mars 1892.

N. Linder.